

**Oponentský posudek na disertační práci Mgr. et Mgr. Veroniky Lacinové Najmanové
*Mezi svobodou a autoritou. Propagace antikoncepce v Československu od počátku
do 60. let 20. století (Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2024)***

Na začátek mého oponentského posudku považuji za správné poznamenat, že nejsem zcela nezaujatou čtenářkou a dovolím si netradičně osobní, ale o to relevantnější, úvod. Na magisterské úrovni jsem na FHS UK vedla autorčinu diplomovou práci na téma *Vnímání mužského a ženského těla v české lékařské literatuře druhé poloviny 19. století a počátku 20. století*. Ve svém tehdejší posudku jsem mimo jiné napsala:

„V průběhu jejího magisterského studia na katedře genderových studií FHS UK jsem u Veroniky Najmanové zaznamenala obrovský, téměř skokový posun nejen v uchopení genderu jako analytické kategorie, ale i v pojetí a přístupu k historii jako vědecké disciplíně, v její schopnosti samostatného historického bádání, ve způsobilosti produktivní kontextualizace výsledků jejího výzkumu v rámci relevantní české i zahraniční historiografie, v jejím talentu vytváření vlastních argumentů a výstupů a vymezování se proti osvědčeným a uznávaným autoritám v oboru. Zcela nepochybně k tomuto individuálnímu rozvoji přispělo i Veroničino souběžné magisterské studium českých dějin na filozofické fakultě Univerzity Pardubice a zapojení do tamních badatelských projektů, a v neposlední řadě i autorčiny ambice a nesporný potenciál pokračovat dále ve studiu moderních dějin na doktorandské úrovni. ... Jsem přesvědčená, že s obhajobou této práce magisterské brány naší katedry a FHS opouští kvalitní, samostatná a nadějná osobnost, o jejíž akademické práci v budoucnu ještě jistě uslyšíme.“

Přesně po deseti letech jsem byla děkanem Filozofické fakulty Univerzity Pardubice (bez znalosti tohoto kontextu) požádána o oponentský posudek na disertační práci Veroniky Lacinové Najmanové, jehož jsem se ráda ujala, protože mě velmi zajímalo, jak trefné bylo mé tehdejší hodnocení autorčina akademického potenciálu. A musím říct, že má předpověď se nemýlila. Předkládanou disertační práci Veroniky Lacinové Najmanové na téma *propagace antikoncepce v Československu od počátku do 60. let 20. století* celkově hodnotím jako mimořádnou, po všech stránkách nadprůměrnou a neobvykle přínosnou. Autorka sleduje vývoj propagace antikoncepce v československém kontextu a propojuje ho s mezinárodními trendy, přičemž se zaměřuje na dva hlavní diskurzy – feministický a medicínský. Práce tak propojuje genderovou perspektivu s historickou analýzou a přináší cenné poznatky o roli aktérů propagujících antikoncepci, o jejich klíčových motivacích a argumentaci. Metodologicky práce kompetentně využívá obsahovou a diskurzivní analýzu. Empirický základ tvoří široká škála pramenů, včetně dobových periodik, archivních dokumentů a odborné literatury. Ve své disertační práci si autorka klade ambiciózní cíle, které se jí, podle mého názoru, podařilo z velké části naplnit.

Z hlediska formálních náležitostí je předkládaná práce na vysoké úrovni. S odkazovým aparátém autorka pracuje jednotně v průběhu celé práce a důsledně dodržuje pravidla zvolené citační normy. Práce se vyznačuje jasnou strukturou, důkladným a systematickým zpracováním, a čtivým stylistickým pojetím, které je zejména pro historické práce tohoto typu velmi důležitou součástí přitažlivosti a srozumitelnosti pro méně zasvěcené čtenářstvo či širší publikum. Rozsahově se jedná o standardní disertační práci založenou na rozsáhlém a intenzivním archivním výzkumu, který autorka v průběhu posledních let provedla a z něhož poskládala přesvědčivou mozaiku dvou hlavních diskurzů propagace antikoncepce v Československu od počátku do 60. let 20. století.

Tento poněkud neobvyklý časový rámec zároveň tvoří jeden z hlavních přínosů celé práce. Tradičně zlomové roky 1945 nebo 1948 podle autorky nepředstavují v kontextu jí zkoumaného tématu zásadní historický předěl a disertační práce tak nabízí alternativní pohled na periodizaci 20. století optikou reprodukce, a konkrétně právě antikoncepčního diskurzu. Autorka tento důležitý aspekt právem vyzdvihuje i v závěru disertační práce jako jedno ze svých hlavních výzkumných zjištění. S tím nemohu než souhlasit, neboť podobné závěry jsou velmi přínosné nejen z empirického, ale i teoretického hlediska, protože ukazují důležitost diferencované optiky při studiu dějin. Za velmi dobrou a zdařile důslednou strategii považuji také zásadní oddělení diskurzu potratů od diskurzu antikoncepce. Jak autorka správně poukazuje, i když se jedná o témata propojená, jejich splynutí by mělo kontraproduktivní efekt na systematické zpracování tématu antikoncepce.

Stejně tak oceňuji důraz na pluralitu hlasů, kterým autorka ve své disertaci dává prostor, a některé z nich i zcela nově objevuje (např. Karlu Popprovou Molínkovou). Tato pluralita je navíc umocněna decentralizací lokalit, v nichž představitelky ženského hnutí i aktéři medicínského diskurzu působili, takže i v tomto ohledu se disertaci daří přinést požadovanou originalitu. Za vynikající považuji zasazení autorčina vlastního výzkumu antikoncepčního diskurzu v Československu do mezinárodního kontextu, který jen potvrzuje široký přehled a kompetenci autorky v tuzemské i zahraniční odborné literatuře. Autorka ukazuje, že téma propagace antikoncepce v Československu nebylo izolovaným fenoménem, ale bylo součástí širšího mezinárodního hnutí a reprodukčního diskurzu. Oceňuji, že mezinárodní rozměr jak bibliografie, tak kontextu samotného, se neomezuje pouze na obvyklý anglosaský svět, ale zahrnuje celou Střední Evropu (zejména Německo, Polsko a Francii) a dokonce i asijský kontext feministických prokreačních snah v Číně a Japonsku.

Práce je argumentačně konzistentní, i když místy je viditelné určité napětí mezi vnímáním antikoncepce jako feministického nástroje a přístupem lékařů, kteří ji primárně používali jako nástroj populační kontroly. Tento rozdíl autorka často zmiňuje, ale mohl by být rozpracován podrobněji, a to zejména v kontextu státního socialismu, kde se zároveň otevírá prostor i pro další otázky do dalšího výzkumu, například: Jaké další bariéry, kromě ideologických, ovlivňovaly propagaci antikoncepce? Jak se lišila propagace antikoncepce v Československu od jiných socialistických zemí? A jakým způsobem byly ženské hlasy v tomto procesu marginalizovány nebo naopak posíleny?

Celkově disertační práce Veroniky Lacinové Najmanové podle mého názoru vyniká mimořádně zralým formulačním stylem, v němž se autorce daří kloubit obsahovou a diskurzivní analýzu archivních pramenů a primárních zdrojů s intersekcionalním přístupem (i když to tak autorka nenazývá). Studentské kvalifikační práce, mnoho disertačních nevyjímaje, jsou tradičně dělené na teoretické a empirické části, které spolu často málo komunikují a fungují více či méně odtrženě od sebe. Disertace Veroniky Lacinové Najmanové tímto neduhem studentských prací rozhodně netrpí a s románovou lehkostí a analytickou hloubkou v toku celého svého textu integruje teoretické odkazy a metodologické přístupy s kompetentní a přesvědčivou interpretací analyzovaných materiálů. Autorka ukazuje jak komplexitu feministického diskurzu, tak agentnost a plasticitu lékařského diskurzu.

V tomto ohledu je podle mého názoru nicméně na místě se ptát, zda koncepty „svobody“ a „autority“, zejména v kontextu autoritativního režimu státního socialismu s vládou jedné strany a celospolečenskou cenzurou, splňují očekávání, které k nim autorka interpretačně upíná. Jak její analýza ukazuje, lékaři nebyli v kontextu diskuse reprodukčních práv žen pouhými vykonavateli státní moci, ale v mnoha ohledech svébytnými aktéry, kteří měli k propagaci antikoncepce různé přístupy a tudíž i různou měrou přispívali k odpovědi na autorčinu hlavní otázku, zda byla propagace antikoncepce v Československu ve zkoumaném období otázkou emancipace a svobody na straně jedné, nebo byla podřízena autoritě, ať státní či expertní, na straně druhé. Pokud, jak autorka tvrdí v závěru disertace, lékařský diskurz sám zahrnoval oba póly svobody a autority (což se nepochybně dá říct i o diskurzích ženského hnutí), je pak otázka, k čemu přesně tato koncepční dichotomie slouží a zda se ve finále skutečně jedná o produktivní koncepční duo, na kterém vystavět celou strukturu práce a „pověsit“ na něj hlavní závěry práce. Po přečtení disertace jsem osobně přesvědčená, že to nutné není a v některých momentech je to naopak spíše svazující binarita bránící rozvoji hlubších a zajímavějších argumentů. U obhajoby prosím autorku o reflexi práce s těmito koncepty, kterou v práci postrádám. Jaké jsou podle ní přínosy a limity těchto dvou konceptů použitých ve vzájemném vztahu? Změnil se nějak její pohled na ně od začátku výzkumu po napsání práce? A vnímá je stále jako užitečný (či dokonce nezbytný) koncepční aparát pro své téma?

Na závěr bych chtěla znovu vyzdvihnout celkovou nadstandardní kvalitu předložené disertační práce. Práce Veroniky Lacinové Najmanové přináší nové výzkumné otázky, inspiruje k dalšímu bádání a jasně ukazuje, že téma reprodukce by mělo být nedílnou optikou přístupu k moderním dějinám.

Práci jednoznačně doporučuji k obhajobě.

Praha, 2. 12. 2024

doc. Věra Sokolová, M.A., Ph.D.

Katedra historických věd

FHS UK v Praze